

Сакиева С.С.

АДАБИЙ ОКУУГА ҮЙРӨТҮҮГӨ КАРАТА ЖАҢЫЧА КӨЗ КАРАШТАР

Сакиева С.С.

НОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ ОБУЧЕНИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ

S.S. Sakieva

NEW VIEWS OF TEACHING LITERARY READING

УДК: 373.3

Макалада учурдагы башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүнүн жаңыча көз караштары тандалган. Ошондой эле адабий окууга үйрөтүүдө окуучунун окуу көндүмүн калыптандырууда колдонулуучу методдор, окуу ылдамдыгын жүргүзүүнүн формалары, окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү, адабий окуунун компоненттери сунушталган.

Негизги сөздөр: окуу китеби, адабий окуу, көндүмдөрдү окутуу, окуунун техникасы, компоненттер, түзүм, иш ыкмалары.

В статье рассматриваются новые взгляды обучения литературного чтения в начальной школе. А также обучение литературы и формирование учебных навыков и методы, применяемые для учащихся, виды учебной деятельности и компоненты учебника литературного чтения.

Ключевые слова. учебник, литературное чтение, навыки обучения, техника чтения, компоненты, структура, читательская деятельность, методы.

The article discusses new views of teaching literary reading in the elementary school. As well as teaching literature and developing training skills and methods to learners, learning activities and components of the textbook readings.

Key words. tutorial, literary reading, learning skills, reading technique, components, structure, the reader's activities and methods.

Рухий жактан өнүгүү, б.а. жаш муундарга башталгыч класстан кылымдар бою калыптанып калган, атадан-балага өтүп келе жаткан сөз өнөрүн, төкмөлүгүн, чечендигин окуп-үйрөнүү доору башталды. Сөз өнөрүн жаш муундарга үйрөтүү, аны окутуу жана тарбиялоо процессинде кеңири пайдалануу, аларды педагогикалык, психологиялык, методикалык жагынан терең изилдөө, андан канчасынын ой-сунуштарды ырааттуулукка салуу, башталгыч класста адабий окууга таянуу менен өркүндөтүү иши башкы планга коюлат.

Адабий окууга үйрөтүүчү окуу китеби катарында кыргыз башталгыч класстарында окуу китеби, эне тили, адабий окуу деп аталып келди. Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүү 20-жылдардан ушул кезге чейин ар бир коомдун мүнөзүнө жараша толукталып, аталып келди. Ушул жагынан алып караганда, адабий окууга үйрөтүүнүн методикасы тарыхый илимдердин катарына кирери талашсыз. Адабий окуу 20-жылдардын башталышынан 40-жылдардын аягына чейин окуу жана сөз өстүрүү деп аталуу менен “Окуу китеби” окутуу процессинде окуу сабактары менен биргеликте жүргүзүлүп, анда көбүнчө баланын текстти туура,

сезимдүү, көркөм окуусуна басым жасалган. 50-70-жылдары “Башталгыч мектепте кыргыз тилин окутуунун методикасы” деп аталган интеграциялык курстун ички функциясында окууга үйрөтүүнүн методикасы деп аталып, “Эне тили” окуу китебине негизги басым жасалган, түшүндүрүп окууга багытталган. 70-90-жылдары эне тилин окутуунун интеграциялык курсунда окуунун методикасы катары окуп-үйрөнүлдү. 90-жылдан бери карай адабий окуу жана кеп өстүрүү деп аталуу менен “Адабий окуу” китеби менен сунушталып келүүдө. Ушул аталыштары боюнча алып карганда, бул терминди окутуу методикасынын аталышын толуктоо учурдун талабы. Чет элдик окумуштуулардын эмгектеринин изилдөөлөрүндө башталгыч класста адабий окууга үйрөтүүнүн методикасы (методика обучения литературного чтения) деп аталып келүүдө. Ошондуктан ушул изилдөөлөргө таянуу менен адабий окууга үйрөтүүнүн методикасы деп атоо ылайыктуу экендиги изилдөөлөрдүн жыйынтыгы тастыктоодо. Себеби, башталгыч класста адабият сабагынын алгачкы баскычы катарында адабий окууда туура, шар, сезимдүү, көркөм окуу менен баланы окуу көндүмдөрүнө калыптандыруу менен алардын чыгармачылыгын өнүктүрүү функциясы аткарылат.

Адабий окууга үйрөтүү атайын изилдөөнүн объектисине айланып, өз алдынча илим катары түптөлүп, калыптанып калганы белгилүү. Е.А.Адамович, Ц.П. Балталов, Н.Ф. Бунаков, М.С. Васильева, В.П. Вахтеров, К.Т. Голенкина, К.Т. Горбушина, В.Г. Горецкий, Я.А. Коменский, Н.А. Корф, Т.В.Завадская, А.И. Елкина, Н.П. Канонькин, М.Р.Львов, Е.А.Никитина, М.И. Оморокова, Т.Г.Рамзаева, С.П. Редозубов, Н.С. Рождественский, И.Г. Песталоцци, Н.Н. Светловская, К.Д. Семенов, Д.И. Тихомиров, Д. Ушинский, Н.Н. Шепетова, Н.А.Шербакова, В.А. Флеров, В.И. Яковлева ж.б.лардын эмгектеринде башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүнүн практикасы жалпылаштырылган.

Адабий окууга үйрөтүүнү андан ары өнүктүрүлүшү кыргыз окумуштуу методисттеринин (Б.Алымов, К. Иманалиев, Н. Ишекеев, И. Исамидинов, А. Муратов, А.Осмонкулов, С. Рысбаев, Т. Саманчин, К.К. Сартбаев, К. Сартбаев, А. Токтомаматов, С. Турусбеков ж.б.) эмгектеринде методологиялык негизи катары алынуу менен жергиликтүү шарттарга жана улуттук адабиятка, улуттук педагогикага ылайык пайдаланылды. Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүгө карата изилдөөлөр

жүргүзүлдү (С. Турусбеков, С.Рысбаев, А.Токтомаматов, С.Сакиева ж.б.).

Адабий окуу – эне тилин үйрөтүүнүн, окутуунун, аны практикада колдонуунун өзгөчөлүгүн, максатын, мазмунун жана ыкмаларын, биринчиден, тил – бул баарлашуунун каражаты, экинчиден, окутуу процессинин педагогикалык-психологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн, үчүнчүдөн, коомдун социалдык керектөөлөрүн аныктайт. Бул теориялык концепциялардын негизинде адабий окуунун жалпы маселеси такталат, илим катарында өнүгөт. Ал эми практикалык негизинде илимий проблемаларды тактоого, ал тактоолорду практикада текшерүүгө жетише алат.

Адабий окууга үйрөтүүдө жалпысынан төмөнкү көндүмдөр ишке ашат:

- окуу көндүмү калыптанат;
- окуунун түрү менен иштөөгө үйрөнөт;
- баланын логикалык ойлоосун өнүктүрүүгө;
- улуттук чыгармалар менен таанышууга шарт түзөт;
- улуттук каада-салт, үрп-адаттар менен таанышууга;
- элдик таалим-тарбия үлгүлөрүнүн негизги каражаттары катары;
- ар бир чыгарманын тарбиялык мааниси терең жана жеткиликтүү үйрөнүүгө шарт түзөт;
- текст менен өз алдынча иштөөгө, тексттин моделин түзүүгө;
- текстке чыгарма жаратууга;
- биргелешкен, орток чыгармачылыкты түзүүгө;
- китеп окурмандыгын түзүүгө;
- инсандык калыптанууга багыт берет.

Демек, бул көндүмдөрдү аткаруу үчүн анын принциптери эске алынат. Адабий окуунун түзүлүшүндө төмөнкү принциптер сакталат. Көркөм-эстетикалык принциптерде классикалык чыгармалар, балдар адабиятынын мыкты үлгүлөрүн, элдик

оозеки чыгармачылык, чет элдик балдар жазуучуларынын чыгармалары, жанрдык жана автордук принципте баланын эстетикалык табиятын тарбиялоочу бир эле автордун түрдүү багыттагы чыгармалары бир топ авторлордун чыгармаларын салыштыруу жумуштары жүргүзүлүп, эмоционалдык-эстетикалык принципте жаңыдан китеп окурмандыгы калыптана баштаган окурмандын эмоционалдык сезүү сферасын, адамдын эмоциясы, сезими чагылдырылып, системалык принципте окутуу, тарбиялоо, өнүктүрүүнү комплекстүү, системалуу жүргүзүлүп, жеткиликтүүлүк принцибинде адабий окуунун башка предметтерден, башкача айтканда, кыргыз тили, мекен таануу, музыка, сүрөт искусствосу менен болгон байланышы каралып, адабий-лүүлүк принциби көркөм чыгармалардын текстин анализдөөдө колдонулат.

Адабий окууда элдик оозеки чыгармаларды окутууда кеп – бул тилдик баарлашуунун иш-аракетин көзөмөлдөйт. Биз маалыматты кабыл алуу үчүн угабыз жана окуйбуз, ал эми маалыматты жөнөтүү үчүн сүйлөйбүз жана жазабыз. Ушуга байланыштуу кеп ишмердүүлүгүнүн 4 түрүн бөлүп көрсөтүүгө болот: угуу жана окуу, сүйлөө жана жазуу. Демек, адабий окуу угуу жана сүйлөөдө текстти окуу, ал эми текстти талдоодо сүйлөө функциясын камсыз кылат. Сүйлөө жана жазууда көбүнчө жазуу жумуштары каралары талашсыз. Мында көбүнчө чыгармага чыгарма жаратуу, эссе жазуу, дил баян, мазмундаманы жүргүзүү сунуш кылынат. Пикирлешүүнүн түрлөрү оозеки жана жазууда дифференциаланат. Ушул функциясы боюнча адабий окуу пикирлешүүнүн жазуу түрүнө кирүү менен жазууну, сүйлөөнү, угууну пикирлешүүнүн оозеки формасын реализациялайт. Бул жумуштарды жүргүзүү окутуу процессинде методдорду тандоого маанилүү. Адабий окууда төмөнкү методдорду сунуштоо ылайыктуу (1-сүрөт).

1-сүрөт. Адабий окууга үйрөтүүдө колдонуучу методдор.

Адабий чыгармаларды окутуу жогоруда көрсөтүлгөндөй, окурмандык ишмердүүлүк аркылуу 4 багыт боюнча жүргүзүлөт: пландаштыруу, аткаруу, көзөмөлдөө, баалоо. Аткаруучулук ыкта тексттин объектисин тактоо, сөздүк жумуштарын аныктоо, анын ички кепте кабыл алуусуна көмөк көрсөтүү, көзөмөлдөөчү ыкта тексттин мазмунунун максатын тактоо, мазмунун бөлүктөргө бөлүп, план түзүүгө даярдоо, ал эми баалоо системасы окуу процессинде метод катары кабыл алынат. Демек, адабий окууда окуучунун ишмердүүлүгү төмөнкү багыттар боюнча каралат (2-сүрөт).

2-сүрөт. Адабий окуудагы окуучунун окурмандык ишмердүүлүгү.

Адабий окууга үйрөтүүдө тексттин мазмунун ачууда окуу китебинин мазмунунун негизги компоненттери башкы ролду ойнойт. Демек, компоненттерди аныктоодо окуу китебинин мазмунунун компоненттери аныкталат (3- 4-сүрөт)

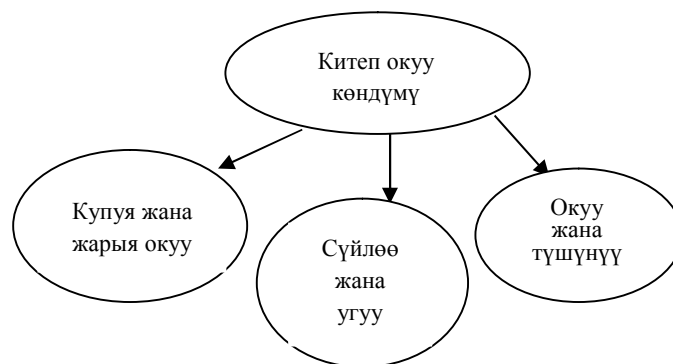

3-сүрөт. Адабий окуунун компоненттери

4-сүрөт. Адабий окуунун мазмунунун негизги компоненттери .

Адабий окууга үйрөтүүдө китеп окуу көндүмдөрүнүн курамын төмөндөгүдөй сунуш кылууга болот (5-сүрөт).

5-сүрөт. Китеп окуу көндүмдөрүнүн курамы.

Башталгыч мектепте окуучунун окуу көндүмдөрүнүн көзөмөлгө алуу боюнча курамы төмөнкү багыт боюнча сунушталат (1-2-таблицаалар).

Таблица 1. 1-класста китеп окуу көндүмдөрүн көзөмөлгө алуу схемасы.

№	Окуучунун ф.а.а.	Окуучунун китеп окуу ыкмасы	Окуунун темпи (1 мин.)	Текстти катасыз окушу	Текстти түшүнүүсү	Кетирген каталары	Жалпы баа

Таблица 2. 2-4-класста китеп окуу көндүмдөрүн көзөмөлгө алуу схемасы

№	Окуучунун ф.а.а.	Окуунун темпи (1 мин.)	Катасыз окуу	Текстти мазмуну боюнча сүрөттөп берүү	Көркөм окуу	Катасыз окуу	Жалпы баа

Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүдөгү негизги чечилүүчү проблемалар катары төмөнкүлөрдү бөлүп кароо учурдун актуалдуу проблемасы.

- адабий окууга үйрөтүү боюнча башталгыч класстын мугалимине жардам берүүчү методикалык багыттагы адабияттардын дээрлик жоктугу;
- бул багытта башталгыч класстын мугалимдеринин тажрыйбалары ырааттуу жыйналып, алар илимий изилдөөдөн өткөрүлүп, бир системага салынып, кайрадан практикага сунуш кылынбагандыгы;
- текстти текстологиялык багытта талданган эмгектердин жоктугу, чыгармаларды окутуунун методикалык жолдору талдоого алынбагандыгы;
- кенже мектеп жашындагы балдардын улуттук өзгөчөлүгү, кыргыз балдарынын менталитетине, улуттук нарк-насилге ылайык көркөм чыгарманы кабыл алуунун психологиясы ар тараптуу изилденбегендиги, ал боюнча изилдөөлөрдүн жүргүзүлүп турбагандыгы;
- окуулуктардын мазмунунда текстке чыгарма жаратуу, тексттин моделин түзүүгө, чыгармачылык

менен адаптациялоого маани бербегендик, окуулуктун методикалык аппаратында текстти интеграциялап окутууга өтө аз материалдар берилгендиги, суроо-тапшырмалардын аздыгы, бул маселелерди ишке ашырууда эмгектердин жоктугу ж.б.

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б.Инсанга багыттап окутуунун теориялык жана практикалык негиздери. - Бишкек.- 2015.
2. Оморокова М.И. Совершенствование чтения младших школьников. - Москва. - 1998
3. Рысбаев С.К.Кыргыз балдар фольклорунун педагогикасы.- Бишкек. - 2006.-353
4. Сакиева С.С. Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүнүн педагогикалык негиздери. – Бишкек,2010
5. Турусбеков С., Бердибаев Э., Рысбекова Б., Сартбаев К. Башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуунун методикасы. - Фрунзе, 1965
6. Токтомаматов А.Д.,Субанова Б.Адабий окуу.2-4-класс үчүн. - Бишкек. - 2009
7. Рысбаев С. ж.б. Адабий окуу - 2-4-класс үчүн.- Бишкек, 2014.

Рецензент: к.пед.н. Бектурова Э.О.